

ד' א ב ג ד מ' פ"ח מהלכות לולב הל' ה סמוג עשין מד טור ש"ע אר"ח ס' תרמו סעי' ג: ד"ה ה טו"ש"ע אר"ח ס' תרמ"א סעיף א: פ"ו ו מ"י פ"ח מהל' לולב הל' א סמוג עשין מד טו"ש"ע אר"ח ס' תרמו סעיף א: פ"ז ו מ"י שם סמוג שם טו"ש"ע אר"ח ס' תרמו סעיף ג: ד"ה ח מ"י שם סמוג שם טו"ש"ע אר"ח ס' תרמו סעיף ג: ד"ה ט מ"י שם סמוג שם טו"ש"ע אר"ח ס' תרמו סעיף ג:

רבינו חננאל

כשר ואי כרבנן מאי מצוה לעולם כרבנן ומצוה משום זה אלי ואנוהו: פסיקא או שהיו ענביו. פי' פירותיו מרובות מעליו פסול ואוקימנא בענביו שחורות או אדומות אבל אם היו ירוקות מינא דהדס אינן וכשר. אם מיטען לאלו הענבים כשר דמעטינהו אימת אי מימאי דלוגרדיה פשיטא אלא בתר דאגדיה ש"מ דיהוי מעיקרא אינו דיהוי לעולם בתר דאגדיה ולולב אין צריך אגד ואגד מטרב יו"ט הזמנה היא והזמנה לאו מילתא היא: פ"ס אין ממעטין [ביו"ט]. הא עבר ומיעטין כשר ואוקימנא בדאשחור אלו הענבים מעי"ט וש"מ דיהוי מעיקרא לא היו דיהוי ולא מקמינן לה בדאשחור ביו"ט ונראה ונדחה חזרו ונראה לא א' מיבעיא לן: ת"ר אין ממעטין ביו"ט משום ר' אליעזר ב"ר שמעון אמרו ממעטין כגון שמלקטן לאכילה ומשום הכי לא אמרין מתקן מנא הוא וסבר ליה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והוא דאית ליה הושענא אחריית ויא לא אמרין איערומי קא מערים: תנא הותר אגודו ביו"ט אגודו כמין אגודה של ירק. פי' שורב ב' קצות של הוצא ונוצען בהושענא עצמה כדי שלא יתפרדו וכן דרך אגודי ירק ואמאי לא עניב ליה עניבה שהיא חצי קשר משום דהיא תנא סבר ליה כוותיה דר' יהודה בחדא דעניבה קשירה היא ובלולב צריך אגד פליג עליה: מתני' ערבה גזולה ויבישה פסולה כו'. ת"ר ערבי נחל אין לי אלא ערבי נחל של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מכל מקום: אבא

חשק שלמה על ר"ח (ב) נראה דל"ל לא חפסוט ומצוה לן.

שנים ושלישה מקומות נמו מתחזי במנומר ופסול. אית ספרים דגרסי ארצה כדאשכחן לקמן^(א) גבי עלתה חזית ולפי אותה גירסא קשה^(ב) דכי מסיק אלא אי איתמר הכי איתמר הוה מצי לאסוקי איפכא אם מעטו כשר לאותו מיעוט ענבים הנשארים הוה צמקוס אחד דכי האי גוונא מסיק לקמן גבי חזית אצל אי לא גרסינן ארצה ניחא דמשמע ליה הסברה שהכל שיה ענין ענבים חזית פ' שחלקין לענין חזית:

לעולם בתר דאגדן וקסבר אגד הזמנה בעלמא הוא. זו גירסת הקונטרס ואית ספרים דגרסי וקסבר לולב אין צריך אגד ואת"ל צריך אגד הזמנה בעלמא הוא ולא יתכן כלל דאי צריך אגד ח"כ מיפסיל משום תעשה ולא מן העשוי אי ילפינן לולב מסוכה כדאמרין לעיל (דף י"א):

תפשוט מינה דחוי מעיקרא לא הוה דחוי. לענין מלות דוקא כדפירש' לעיל^(ג) ובעילא נקטס נמי לא איפשיטא כדפיר' נמי לעיל: **מודה** ר"ש בפסיק רישיה ואי ימות. עיקר מילתייהו פ' ר' אליעזר דמילה (שבת קלג.) גבי צטר (ב) אע"ג שיש שם צהרת יקוץ ואת"ל צסוף פרק ספק אכל (כריתות דף כ: וסו) גבי חומה גחלים צצנת והוצערו מאליהן אמר דמאן דמחייב צצר לה כרבי יהודה צצר שאין מתכוין ומאן דפטור כר"ש ועל כרחיך פסיק רישיה הוא מדמחייב כרבי יהודה דצמילתא ללא פסיק רישיה ליכא אלא איסורא בעלמא ואת"ל כר"ש אמאי פטור וי"ל דאין מתכוין דהתם היינו דאין חושש צצנתהם לכך פטור לר"ש משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה דפטור לר' שמעון^(ד) אע"פ דפסיק רישיה הוא וכן הדר תלזון והפוטעו צטילהי כלל גדול (שבת דף ע"ה.) וכן הדר דמשני הכא דאית ליה הושענא יתירא היינו משום דאז הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואע"ג דאפילו לר"ש פטור אצל אסור הכא שרי משום מלואה וצפ"ק דכתובות (דף ק"ז ו. וסו) גבי מסוכריא דנוייתא הארכנו וצקונטרס פירש כאן דכי אית ליה הושענא אחריית אין כאן תיקון כלי^(ה):

ואחת

אלא ערבי נחל של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מכל מקום

אבא

תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרין דצר שאין מתכוין מותר כגון גורר אדם מטה כסא וספסל וצלצד שלא יתכוין לעשות חריץ^(א) ואע"ג דאיכא למיחש עצד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה צלא חריץ כי עצד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב אצל היכא דודאי עצד מודי: לא צריכא דאית ליה הושענא אחריית. ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אצל אי לא הוי אחריית משוי ליה מנא דהא צריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות: הותר אגודו. של לולב ציו"ט אגודו צרכייה בעלמא יכרוך האגד סביב ויתחזב ראשו צתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים דקשר של קיימא מאצות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להמירו עולמית: ואמאי. דחקת ליה צכי האי גוונא: דיעניבה מיענב. והכי מקיים טפי ואיסור מלאכה ליכא דעניבה לאו קשירה: ר' יהודה היא בוי. במסכת שבת (דף ק"ג.) דתניא חבל דלי שנפסק אין קושרו אלא עונשו ר' יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא וצלצד שלא יענבו: אי ר' יהודה קשר מעליא בעי. כדתינא לעיל^(ב) שאינו אגוד פסול דגמר מאגודת אזור והאי לאו אגוד הוא: האי תנא סבר דה בוותיה בחדא. דעניבה קשירה היא לענין שבת: ופליג עליה. צלוצד דאין צריך אגד. שמעינן מהכא דבעינן צלוצד קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא ואפילו רצין דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמנוה לאוגדו כדתינא לעיל משום זה אלי ואנוהו ואוקימנא כרבנן: **מתני'** ערבה גזולה ויבישה פסולה. ללוצד^(ג) ללכס אכולהו קאי: שא אשרה ושא עיר הנדחת פסולה. דכיון דלשריפה קאי כותמי מיכתת שיעוריה: צפצפה. מין ערבה ועלה שלה עגול כדאמרין לקמן ופסיל לה מקרא: במושה. פלרי"א: ושא בעל. גדילה צדה שלה על הנחל וצמחא יליף דכשרה: בעל. קרקע שאינה צריכה להשקות דסגי ליה צמטר השמים כדאמרין צית השלחין (מ"ק ד' ג) צעל ליטנא דמייחצותא כמו כי יצעל צחור צחולה (שעה ס) ומתרגמינן ארי כמה דמתייחצ עלם עם צחולתא. והאי דפליג להו צמתני' צד' צדי ותני לולב צאפי נפשיה וכן ערבה וכן אחריו ולא עירצ ותני להו משום דיש צבל אחד מה שאין צחצחו דאילו זיני הר הצרבל לא שייך אלא צלוצד וענבו מרובין מעליו לא שייך אלא צהדס ונפפה לא שייכא אלא צערבה וערלה ותרומה לא שייכא אלא צאתרוג הלכך אינטריכו ארבע צדי: **גמ'** ערבי נחל הגדילות על הנחל שעה שעה מושך כנחל תניא אידך ערבי נחל אין לי כשרה כדלקמן כדחמיז ערבי לשון רבים: מושך. ולא עגול פרט לצפפה: ושא הרים. ערבה של הרים ולא צפפה^(ד): ערבי מים. לשון רבים: אבא

מנומר ופסול. ללאו הדר הוא שהרי הענבים שחורות והעלן ירוקין. מנומר טו"ש צלע: אלא שהענבים^(א) שחורות. שכבר התמילו לייצג ומשמירין ומתחלתן ירוקין הם: מיני דהדס נינהו. שמרתיהן אדומות בשחורות דמיון. ללאו מין ירוק הוא והוה שמריתין ולכשיצשו מעט יותר יהיו שחורים: דא"ר חנינא. לענין דס נדה: דם שחור. צאשה אדום הוא: אלא שלקה. לפיכך טמאהו דמתן (נה דף י"ט.) חמשה דמים טמאין צאשה האדום והשחור כו': פשיטא. אמאי נפסליה לא מן העשוי יש כאן שהרי נאגד צהכשר ולא משום דחוי יש כאן שהרי לא קרא שם מנוה עליה צחוי: אלא בתר דאגדיה. ואשמעינן האי תנא ללוצד מסוכה לא ילפינן למיפסליה משום מן העשוי צפסול מיהו משום דחוי הוה לן למיפסליה שהרי נקרא עליו שם הושענא פסולה צצנת אגידתו ומדמכשר ליה ש"מ דחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ונפשוט מינה פלגא דאיעיאל לן יש דחוי אצל מלות או אין דחוי נפשוט מהכא דחוי מעיקרא לא אמרין צה דחוי דחוי ולא הוה דחוי אלא כנראה ציו"ט ואח"כ נדחה. כל שנדחה קודם ציו"ט קרי דחוי מעיקרא: הכי גרסינן לעולם בתר דאגדיה וקא סבר אגד הזמנה בעלמא הוא. אין אגודתו קריאת שם להיות חל עליו שם לולב פסול לדמות והלכך אפילו דחוי מעיקרא אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו צפסולו דכיון דמטא זמן מנוה ולא חוי ליה מיכרי דחוי אצל מקמי הכי לאו דחוי הוא: הא מעטינהו ביו"ט בשר. ואע"ג דנאגד צצר דהא ציו"ט לא אגיד ליה: ודאשחור ענבים אימת. דאילו ירקות^(א) לא פסלי: דחוי מעיקרא הוא. דהא מטא זמן מנוה ולא חוי והוה ליה דחוי מעיקרא: אלא דאשחור ביו"ט. והרי נראה ציו"ט ונדחה כשהשחירו: ש"מ בוי. צמתיה: תפשוט מיניה בוי. דודאי דחוי מעיקרא עדיף מנראה ונדחה דמה שלא נראה למנוה מעולם עד עכשיו השתא הוא דמיחזי והוי כקרבן שהוקדש עכשיו ומתחלתו מחוסר זמן היה^(ב) אצל נראה למנוה ונדחה ממנה הוה ליה דחוי: מתקן מנא. שהיה פסול ומכשירו: שלקטן. לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו: והא מודי ר"ש בפסיק רישיה ואי ימות. צאומר אחתוך ראש צהמנה זו צצנת ואינו רונה שתמות דכיון דל"א שלה

שנים ושלישה מקומות הוי מנומר ופסול אלא אי אתמר הכי אתמר או שהיו ענביו מרובין מעליו פסול אמר רב חסדא דבר זה^(א) רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו ל"ש אלא ענביו שחורות אבל ענביו ירוקות מיני דהדס הוא וכשר אמר רב פפא אדומות כשחורות דמיון דא"ר חנינא האי דם^(ב) שחור אדום הוא אלא שלקה: אם מיעטן כשר: דמעטינהו אימת אימיא מקמיה דלאגדיה פשיטא אלא לבתר דלאגדיה דחוי מעיקרא הוא תפשוט מינה דחוי מעיקרא לא הוה דחוי לעולם בתר דאגדיה וקסבר אגד הזמנה בעלמא הוא והזמנה בעלמא לאו כלום הוא: ואין ממעטין ביו"ט: היא עבר ולקטן מאי כשר דאשחור אימת אימיא דאשחור מאתמול דחוי מעיקרא הוא תפשוט מינה דחוי מעיקרא דלא הוה דחוי אלא לאו דאשחור ביום טוב נראה ונדחה הוא שמעת מינה נראה ונדחה חזר ונראה לא לעולם דאשחור מעיקרא דחוי מעיקרא דלא הוה דחוי תפשוט מינה אבל נראה ונדחה חזר ונראה לא תפשוט ת"ר אין ממעטין ביום טוב משום ר' אליעזר^(א) בר' שמעון אמרו ממעטין והא קא מתקן מנא ביו"ט אמר רב אשי דבגון שלקטן לאכילה ור' אליעזר בר' שמעון סבר דה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והא אביו ורבא דאמרי תרוייהו מודה^(ב) ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות הב"ע דאית ליה הושענא אחריית ת"ר הותר אגודו ביו"ט אגודו כאגודה של ירק ואמאי^(ג) ליעניבה מיענב הא מני ר' יהודה היא דאמר^(ד) עניבה קשירה מעלייתא היא אי ר' יהודה אגד מעלייתא בעי האי תנא סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא: **מתני'** ערבה גזולה ויבישה פסולה^(ה) של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה^(ב) נקטם ראשה נפרצו עליה והצפצפה פסולה כמושה ושנשרו מקצת עליה ושל בעל כשרה: **גמ'** ת"ר^(א) ערבי נחל הגדילות על הנחל דבר אחר ערבי נחל שעלה שדה מושך כנחל תניא אידך ערבי נחל אין לי

אבא

תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרין דצר שאין מתכוין מותר כגון גורר אדם מטה כסא וספסל וצלצד שלא יתכוין לעשות חריץ^(א) ואע"ג דאיכא למיחש עצד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה צלא חריץ כי עצד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב אצל היכא דודאי עצד מודי: לא צריכא דאית ליה הושענא אחריית. ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אצל אי לא הוי אחריית משוי ליה מנא דהא צריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות: הותר אגודו. של לולב ציו"ט אגודו צרכייה בעלמא יכרוך האגד סביב ויתחזב ראשו צתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים דקשר של קיימא מאצות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להמירו עולמית: ואמאי. דחקת ליה צכי האי גוונא: דיעניבה מיענב. והכי מקיים טפי ואיסור מלאכה ליכא דעניבה לאו קשירה: ר' יהודה היא בוי. במסכת שבת (דף ק"ג.) דתניא חבל דלי שנפסק אין קושרו אלא עונשו ר' יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא וצלצד שלא יענבו: אי ר' יהודה קשר מעליא בעי. כדתינא לעיל^(ב) שאינו אגוד פסול דגמר מאגודת אזור והאי לאו אגוד הוא: האי תנא סבר דה בוותיה בחדא. דעניבה קשירה היא לענין שבת: ופליג עליה. צלוצד דאין צריך אגד. שמעינן מהכא דבעינן צלוצד קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא ואפילו רצין דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמנוה לאוגדו כדתינא לעיל משום זה אלי ואנוהו ואוקימנא כרבנן: **מתני'** ערבה גזולה ויבישה פסולה. ללוצד^(ג) ללכס אכולהו קאי: שא אשרה ושא עיר הנדחת פסולה. דכיון דלשריפה קאי כותמי מיכתת שיעוריה: צפצפה. מין ערבה ועלה שלה עגול כדאמרין לקמן ופסיל לה מקרא: במושה. פלרי"א: ושא בעל. גדילה צדה שלה על הנחל וצמחא יליף דכשרה: בעל. קרקע שאינה צריכה להשקות דסגי ליה צמטר השמים כדאמרין צית השלחין (מ"ק ד' ג) צעל ליטנא דמייחצותא כמו כי יצעל צחור צחולה (שעה ס) ומתרגמינן ארי כמה דמתייחצ עלם עם צחולתא. והאי דפליג להו צמתני' צד' צדי ותני לולב צאפי נפשיה וכן ערבה וכן אחריו ולא עירצ ותני להו משום דיש צבל אחד מה שאין צחצחו דאילו זיני הר הצרבל לא שייך אלא צלוצד וענבו מרובין מעליו לא שייך אלא צהדס ונפפה לא שייכא אלא צערבה וערלה ותרומה לא שייכא אלא צאתרוג הלכך אינטריכו ארבע צדי: **גמ'** ערבי נחל הגדילות על הנחל שעה שעה מושך כנחל תניא אידך ערבי נחל אין לי כשרה כדלקמן כדחמיז ערבי לשון רבים: מושך. ולא עגול פרט לצפפה: ושא הרים. ערבה של הרים ולא צפפה^(ד): ערבי מים. לשון רבים: אבא

(א) לקמן לה: (ב) מולין מו: נדה כ. א) שבת עה. קג. קיא: קח. קכ: קלג. קמג: [צ"ל לה] כמות ו. צמרות כה. (ד) שבת קיג: עירופין לו. קצ: (ה) יומא סד. (ו) ביצה כג. (ז) לעיל עמוד א, (ח) לה: (ט) עיין תוס' איתמר, (י) ע"א ד"ה נקטם, (כ) שבת דף עג: (עיי"ש), (ל) [וע"ע מוס' שבת מא: ד"ה מיחס].

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה מודה וכו' גבי צטר ערלה אף על צא:

תורה אור השלם
(א) ויקראתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרין וענף עץ עבת וערבי נחל וישמחתם לפני יי אלהיכם שבעת ימים: [ויקרא כג. ב]

הגהות וצינונים
(א) צ"ל רבי אליעזר וכן לקמן (דף ק"ט): (ב) בדפרי"ד שענביו: (ג) נראה שצ"ל ירוקות: (ד) ברין בל"ב, וברש"י שברין דרמ"א ללולב: (ה) כלומר ולא צפצפה הגדילה בין ההרים כדלקמן בסמוך (מראה אש):

לעזי רש"י
מצי"ש. פירוש מנומר, נקוד (מרגום כראשית ל, לז ועיין רש"י שם וירמיה יג, כג.) פלרי"א. פירוש כמושה, נקמטת (עיין מוסף הערוך ערך כמט), ונבלת (רש"י ישעיה א, ל).